

Andrzej Lichwa
(Uniwersytet Wrocławski)

KOŚCIÓŁ KATOLICKI W WOJEWÓDZTWIE WROCŁAWSKIM W LATACH 1945–1949, W RAPORTACH MILICJI I WŁADZ LOKALNYCH

ABSTRACT

THE CATHOLIC CHURCH IN WROCLAWSKIE PROVINCE DURING 1945–1949 IN THE REPORTS OF CITIZENS' MILITIA AND LOCAL AUTHORITIES

The article presents a portrayal of the Catholic Church from the perspective of reports and records drawn up by the bodies of the citizens' militia (pol. *milicja obywatelska*) and local authorities. The research period covers the years 1945–1949 and concerns the area of the then wroclawskie province.

KEYWORDS: Church, Catholic, Lower Silesia, reports, statements

SŁOWA KLUCZOWE: kościół, katolicki, Dolny Śląsk, raporty, sprawozdania

Istnienie Kościoła katolickiego w powojennej rzeczywistości było sprzeczne z dążeniami komunistów. W rządzonym przez nich kraju nie wchodziło w rachubę zachowanie wolności religijnej. W początkowym okresie unikali oni jednak jawnej walki z Kościołem. Wiązało się to z jego wielką rolą w Polsce i słabością komunistów. Receptą było podjęcie prób szerzenia laicyzacji, kontroli Kościoła i stopniowego osłabiania jego wolności. Walka z religią nasilała się w miarę ich umacniania aż do momentu uzyskania przez nich pełni władzy. Sytuacja z punktu widzenia komunistów nie była prosta zważywszy na fakt, że katolicy stanowili ponad 90% populacji powojennej Polski. Próby przekonania w większości katolickiego

społeczeństwa do nowej władzy znalazły wyraz już w deklaracji programowej PPR „O co walczymy” z listopada 1943 r., która przewidywała m.in. swobodę wyznań religijnych. Kwestie wolności sumienia i wyznania, poruszono także w Manifeście PKWN z dnia 22 lipca 1944 r. O pozorach pozytywnego stanowiska wobec Kościoła świadczył zwrot majątków zagarniętych przez Niemców, nie objęcie reformą rolną dóbr kościelnych czy zgoda na nauczanie religii w szkołach. Przedstawiciele władz i Kościoła często wspólnie uczestniczyli w różnych uroczystościach państwowych i religijnych. Jednocześnie już we wrześniu 1945 r., Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej uznał że konkordat zawarty pomiędzy Rzeczpospolitą Polską, a Stolicą Apostolską, przestał obowiązywać, przy czym jako powód podawano naruszenie jego postanowień przez Watykan przy obsadzie stanowisk kościelnych w czasie wojny. Kampania antykościelna nasiliła się w 1948 r. Zasady walki z Kościołem zostały przedstawione przez Aleksandra Zawadzkiego w trakcie kongresu zjednoczeniowego PPR i PPS. Kolejne ataki ze strony komunistów wywołał dekret papieski zabraniający katolikom przynależności do partii komunistycznej oraz współpracy z komunistami. Podjęto kroki zmierzające do ograniczenia wpływu Kościoła na dzieci i młodzież szkolną, jak również umożliwiające rozwój laickiego państwa, którego wyrazem był dekret „o ochronie wolności sumienia i wyznania”. Lata te to także liczne aresztowania księży w tym za działalność antypaństwową, czy sprzyjanie podziemiu wolnościowemu. Kolejne kroki stanowiło odebranie Kościołowi po przeprowadzonej akcji propagandowej, organizacji „Caritas” i upaństwowienie jej dóbr. Próby osłabienia Kościoła podejmowano także wykorzystując tzw. „księży patriotów”¹. Wolność Kościoła znacznie osłabiło podpisane w 1950 r., porozumienie w wyniku którego duchowieństwo zobowiązane było do lojalności wobec komunistycznego państwa i popierania jego działalności.

Sytuacja związana ze zmianą granic powojennej Polski skutkowałą koniecznością utworzenia na Ziemiach Zachodnich i Północnych struktur polskiej administracji kościelnej. W lipcu 1945 r., do Polski powrócił

1 Tzw. księża patrioci byli ruchem księży współpracujących z władzami, przedstawiani byli jako reprezentanci szeregowego duchowieństwa i stawiani w opozycji do hierarchii kościelnej. Ruch został zainicjowany w 1949 r., na zjeździe księży byłych więźniów obozów koncentracyjnych. W 1950 r., księża ci utworzyli odrębną komisję przy ZboWiD.

kardynał August Hlond². Na podstawie posiadanych pełnomocnictw papieskich, w sierpniu 1945 r., powołał pięciu administratorów apostolskich. Administratorem apostolskim Dolnego Śląska, stanowiącego część przedwojennej archidiecezji wrocławskiej, został ksiądz dr Karol Milik³. Czynności te objął on w dniu 1 września 1945 r.

We wrześniu 1945 r., Pełnomocnik Rządu na Okręg Dolnego Śląska informował o przygotowaniach do objęcia stanowiska administratora apostolskiego przez księdza dr Karola Milika. Ingres miał się odbyć w Trzebnicy w dniu 14 września 1945 r., przy czym uroczystość ta nie miała mieć charakteru oficjalnego⁴. W kolejnych sprawozdaniach za lata 1945–1946, informowano o napływie polskich księży oraz systematycznym i planowym organizowaniu przez nich życia duchowego polskiej ludności. Poruszano kwestie przekazywania Kościołowi katolickiemu poniemieckich nieruchomości kościelnych. Przekazywano je w tymczasowy zarząd i użytkowanie. Często było to podyktowane koniecznością zabezpieczenia nieruchomości przed rozkradaniem i dewastacją⁵, a tak-

-
- 2 August Hlond – biskup śląski, a następnie od 1926 r. do 1946 r. arcybiskup gnieźnieński i poznański, w latach 1946–1948 metropolita gnieźnieński i warszawski, prymas Polski.
 - 3 Karol Milik – ksiądz infułat, kapelan wojskowy, doktor nauk prawno-ekonomicznych, od 1933 r., dyrektor Towarzystwa Czytelni Ludowych w Poznaniu. Od 1945 r. – pierwszy administrator apostolski archidiecezji wrocławskiej. W styczniu 1951 r., internowany przez władze i osadzony w Rywałdzie Królewskim.
 - 4 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/28 Sprawozdanie miesięczne za miesiąc wrzesień 1945 r., z Okręgu Administracyjnego Dolnego Śląska.
 - 5 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/28 Sprawozdanie sytuacyjne nr 1 Pełnomocnika Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Obwód XIX Dolnego Śląska za miesiąc wrzesień 1945 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/30 Sprawozdanie miesięczne z ruchu społeczno-politycznego na miesiąc grudzień 1945 r., z Okręgu Administracyjnego Dolnego Śląska. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/30 Sprawozdanie miesięczne z ruchu społeczno-politycznego za miesiąc styczeń 1946 r., z Okręgu Administracyjnego Dolnego Śląska. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/30 Sprawozdanie miesięczne z ruchu społeczno-politycznego za miesiąc czerwiec 1946 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/30 Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Politycznego za miesiąc lipiec 1946 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/30 Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Politycznego za miesiąc sierpień 1946 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/30 Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Politycznego za miesiąc wrzesień 1946 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/30 Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Politycznego za miesiąc październik 1946 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski,

że tym, że przeważająca liczba ludności polskiej była wyznania rzymsko-katolickiego. Przykładowo w powiecie jaworskim określano ją na 86% ogółu ludności polskiej, milickim ponad 99%, w kłodzkim 95%, w dzierzoniowskim 70%, bolesławieckim ponad 90%, bystrzyckim 99%, głogowskim 95%, górowskim 95%, złotoryjskim 99%⁶.

Jako jedno z ważniejszych zdarzeń zaistniałych w lipcu 1946 r., odnotowano wizytę we Wrocławiu Prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda. Prymas nie był witany przez przedstawicieli władz państwowych. Komendant Wojewódzki MO we Wrocławiu, umniejszając wagę wizyty pisał, że nieznanymi sprawcy rozebrali nocą bramy triumfalne zbudowane na granicy województwa. Dodawał, że Prymas we Wrocławiu był witany przez duchowieństwo i małą, bo 400 osobową grupę wiernych (stwierdzał, że były to dzieci, dewotki i nieliczna grupa studentów), a z powodu uszkodzenia mikrofonu zaniechano transmisji radiowej z akademii zorganizowanej w trakcie jego wizyty. W akademii tej uczestniczyło około 2000 osób⁷. W kolejnym raporcie, poruszającym okoliczności obchodu ofiarowania diecezji w święto Wniebowzięcia NMP, odnotowano, że ksiądz Milik zwrócił uwagę na bierną postawę reprezentantów władz, w trakcie wizyty Prymasa⁸. W grudniu 1946 r., księdza Milika zaproszono do udziału

nr VI/30 Sprawozdanie z działalności Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego Wrocławskiego za miesiąc październik 1946 r.

- 6 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/33 Sprawozdanie miesięczne za miesiąc czerwiec 1946 r., z dnia 2 lipca 1946 r. Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc czerwiec 1946 r., z dnia 23 lipca 1946 r., Sprawozdanie sytuacyjne z dnia 30 lipca 1946 r., za miesiąc lipiec 1946 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/37 Sprawozdanie za miesiąc październik 1946 r., z dnia 4 listopada 1946 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/43 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc grudzień 1947 r., z dnia 29 grudnia 1947 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/45 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc kwiecień 1948 r., z dnia 30 kwietnia 1948 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/45 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc maj 1949 r., z terenu powiatu bystrzyckiego. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/47 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc luty 1948 r., z 28 lutego 1948 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/48 sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc grudzień z dnia 27 grudnia 1947 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/77 sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc maj 1948 r.
- 7 IPN Wr 145/171 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za miesiąc lipiec 1946 r. IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za czas od 1 lipca do 1 sierpnia 1946 r., na terenie Wojewódzkiej Komendy MO Dolny Śląsk.
- 8 IPN Wr 145/171 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za miesiąc lipiec 1946 r. Komendant Wojewódzki MO Eugeniusz Dowkan pisał nadto: „Biskup

w Wojewódzkim Komitecie Daniny Narodowej. Zaproszenia nie przyjął, decyzję tłumacząc parcelacją dóbr kościelnych. Wnioskowano z tego, że duchowieństwo do akcji tej nastawione jest negatywnie. Notowano także negatywne nastawienie duchowieństwa do akcji wyborów⁹. Jednocześnie współpracę z Administracją Apostolską Dolnego Śląska określano jako coraz lepszą¹⁰.

Kościół organizował i prowadził sierocińce i zakłady rzemieślnicze. Widziano w tym próbę objęcia wpływami młodzieży. Zwracano uwagę na niechętny stosunek Kościoła do podobnych inicjatyw podejmowanych przez władze świeckie¹¹. W powiecie kłodzkim zauważano częstą inicjatywę duchowieństwa w kierunku rewindykacji mienia kościelnego w postaci fundacji, ochronek czy szpitali. Przytaczano przykład proboszcza ze Szczytnej, który wraz z przełożonym miejscowego klasztoru, wystąpił o rewindykację szpitala, przejętego przez zarząd gminy na szpital gminny¹². W raporcie z grudnia 1946 r., zwrócono uwagę na podział biskupstwa na dekanaty, organizację Sodalicii Mariańskich i Krucjat Eucharystycznych. Komentowano również kwestie przekazywania przez proboszczów funduszy na utrzymanie kurii biskupiej¹³. Zwracano uwagę, że księża nie mogą brać udziału w życiu politycznym bez zgody władz kościelnych, a w sprawach wyborczych zachowują rezerwę. Zdarzały się wyjątki. W powiecie średzkim miejscowy proboszcz brał udział

Milik oświadczył, że czuje się dotknięty zachowaniem władz podczas pobytu prymasa Hlonda we Wrocławiu i zapowiedział, że nie zaprosi nikogo z władz państwowych na uroczystości kościelne, dopóki wojewoda lub ktoś w jego imieniu nie przeprosi go”.

- 9 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/39 Sprawozdanie z sytuacji politycznej na Dolnym Śląsku w drugiej dekadzie grudnia 1946 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/39 Sprawozdanie z sytuacji politycznej na Dolnym Śląsku w trzeciej dekadzie grudnia 1946 r.
- 10 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/30 Sprawozdanie sytuacyjne Wydziału Społeczno-Politycznego za miesiąc listopad 1946 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/30 Sprawozdanie sytuacyjne Wydziału Społeczno-Politycznego za miesiąc grudzień 1946 r.
- 11 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/35 Sprawozdanie miesięczne sytuacyjne za okres od 31 lipca do 30 sierpnia 1946 r., z dnia 31 sierpnia 1946 r. (powiat jeleniogórski).
- 12 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/53 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc luty 1947 r., z 2 marca 1947 r.
- 13 IPN Wr 145/183 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za grudzień 1946 r.

w pracach komitetu wyborczego i złożył podpis pod odezwą do miejscowej ludności¹⁴.

Księża w Środzie Śląskiej prowadzili zbiórki pieniędzy na odbudowę świątyni katolickich. Informowano, że „dała ona nadspodziewane wyniki, w każdym razie o wiele większe niż wszystkie inne zbiórki na cele społeczne”¹⁵.

Początkowo rządzący starali się zachowywać pozory dobrych relacji z przedstawicielami Kościoła katolickiego. Jednym z przejawów tej polityki było uczestnictwo w obchodach świąt kościelnych oraz udział księży w obchodach świąt i uroczystości państwowych.

W 1946 r., w dolnośląskich jednostkach milicji obchodzono Święta Wielkanocne. We Wrocławiu były obchodzone uroczyscie¹⁶. Przygotowania do organizacji święta MO w 1946 r., nie przewidywały obecności w nich duchowieństwa¹⁷. Biorący udział w uroczystości we Wrocławiu w dniu 7 października 1946 r., uczestniczyli jednak we mszy świętej odprawionej w kościele garnizonowym¹⁸. W dniu 1 maja 1947 r., w kościele parafialnym w Namysławie odbyło się nabożeństwo, w którym wzięli udział członkowie wszystkich partii politycznych¹⁹. W dniu 25 maja 1947 r., dokonano poświęcenia sztandaru Zarządu Powiatowego Stronnictwa Ludowego w Oleśnicy. W uroczystości uczestniczyli przedstawiciele partii i organizacji społecznych²⁰. W tym dniu odbyły się też nabożeństwa w Namysławie²¹ i w Strzelinie²². W dniu 22 lipca 1947 r.,

14 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/39 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc grudzień 1946 r., z 1 stycznia 1947 r. (powiat średzki).

15 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/66 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc maj 1947 r., z dnia 31 maja 1947 r.

16 IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z obchodu Świąt Wielkanocnych w jednostkach MO województwa dolnośląskiego.

17 IPN Wr 145/172 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za wrzesień 1946 r.

18 IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z przebiegu obchodu drugiej rocznicy powstania MO.

19 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/60 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc maj 1947 r., z 31 maja 1947 r.

20 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/61 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc maj 1947 r., z dnia 31 maja 1947 r.

21 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/60 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc maj 1947 r., z 31 maja 1947 r.

22 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/63 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc maj 1947 r., z dnia 2 czerwca 1947 r.

w Oleśnicy pochod uformowany z przedstawicieli partii politycznych, organizacji społecznych i związków zawodowych i ich pocztów sztandarowych udał się do miejscowego kościoła parafialnego, gdzie odbyła się uroczysta msza święta²³. Tego dnia w nabożeństwie w Namysławie uczestniczyli między innymi członkowie partii politycznych, organizacji społecznych i związków zawodowych²⁴, a księży ze Środy Śląskiej urządzili z własnej inicjatywy uroczyste nabożeństwa na których wygłosili okolicznościowe kazania²⁵.

Końcem lipca 1947 r., w Świdnicy aresztowano miejscowego księdza. Miał być w posiadaniu odpisów tajnych dokumentów PUBP oraz dotyczących stanu osobowego Komendy Powiatowej MO w Świdnicy. Informacji tych miał księdzu dostarczać w trakcie spowiedzi jeden z milicjantów. Sprawa ta, niski poziom pracy partyjnej, objawiający się biernością funkcjonariuszy na zebraniach, przychodzeniem na nie ze strachu, czy wypadkami uznawania przez pracowników aparatu polityczno-wychowawczego milicji jako jedynie właściwych wyłącznie ślubów kościelnych, prowadziło komendanta wojewódzkiego milicji Eugeniusza Dowkana do wniosku, że z pracą partyjną i polityczno-wychowawczą „nie jest w porządku”. Uważał za stosowne zasugerowanie przełożonym z KGMO opracowania „jakieś dyskretnej akcji anty-klerykałnej”²⁶. Zwracano przy tym uwagę na ożywianie się ruchu katolickiego, który miał skupiać się wokół Stronnictwa Pracy i Instytutu Katolickiego, którego pierwsze zebranie odbyło się we Wrocławiu w dniu 21 września 1947 r. Na poparcie powyższego zawarto w raporcie fragmenty referatów z powyższego zebrania oraz słowa księdza Milika, które miał wypowiedzieć w trakcie rozmowy z „jednym z towarzyszy z PPR”²⁷.

23 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/61 Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc lipiec 1947 r., z dnia 31 lipca 1947 r.

24 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/60 Sprawozdanie za miesiąc lipiec 1947 r., z dnia 1 sierpnia 1947 r.

25 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/66 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc lipiec 1947 r., z 2 sierpnia 1947 r.

26 IPN Wr 145/183 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za sierpień 1947 r.

27 IPN Wr 145/183 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za wrzesień 1947 r. Dowkan pisał [dziekan Łagosz] „[...] chwilę obecną określił jako pożar, który pochłania kościół katolicki i dlatego nie może zabraknąć ani jednego katolika przy ratowaniu kultury katolickiej”. Dalej przytaczał słowa biskupa Milika „w Polsce nie ma swobody, wszystko drży pod terrorem rządów Bezpieczeństwa. Chcieliśmy

List pasterski do wiernych wydany w wyniku obrad Konferencji Episkopatu Polski na Jasnej Górze w dniach 5–7 września 1947 r., miał wśród miejscowych dziekanów wywołać negatywny odbiór z uwagi na zaognianie stosunków między państwem, a Kościołem. Z informacji wynikało nadto, że w powiatach Syców i Wołów list ten odczytano tylko w dwóch kościołach, a w wielu innych był czytany „szybko i niezrozumiale”²⁸.

W styczniu 1948 r., donoszono o trzech konferencjach, którym przewodniczył ksiądz Milik, a które odbyły się we Wrocławiu, Wałbrzychu i Legnicy. Myślą przewodnią konferencji miała być walka katolicyzmu z komunizmem²⁹.

W marcu 1948 r., omawiając kwestie dotyczące akcji siewnej, informowano, że księża podczas kazań w związku z parcelacją gruntów kościelnych, przytaczają przepisy prawa kanonicznego traktujące o ekskomunice dla osób bezprawnie zajmujących dobra kościelne³⁰. Miało to być czynione na polecenie administratora apostolskiego³¹.

Donoszono, że księża często wygłaszają kazania przeciwko partiom robotniczym, starają się zjednać młodzież w organizacjach katolickich. Parafie z terenu powiatu bystrzyckiego występowały o pozwolenia na organizowanie zabaw tanecznych i przedstawień teatralnych. Z uwagi na decyzje odmowne ze strony starostwa, wnioski składano w imieniu „Sodalicii Mariańskiej”, a następnie „Caritasu”³².

Zwracano uwagę na milczenie miejscowych księży na temat listu papieża Piusa XII skierowanego w dniu 1 marca 1948 r., do biskupów niemieckich. Stwierdzano, że istnieje grupa księży głoszących nienawiść do Związku Radzieckiego i wyrażających poglądy o konieczności zwrotu Ziemi Zachodnich Niemcom. Sytuacje takie miały mieć miejsce w Żaganiu, Brzegu, Oleśnicy i Górze Śląskiej. Nadto księża odczytywali list pasterski biskupów polskich i informowali o założeniach materializmu.

zorganizować centrową partię katolicką, ale poniechaliśmy na razie ten projekt, bo nasi ludzie – inteligencja i robotnicy, boją się występować na zebraniach”..

28 IPN Wr 145/183 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za październik 1947 r.

29 IPN Wr 145/229 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za styczeń 1948 r.

30 IPN Wr 145/229 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za marzec 1948 r.

31 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/66 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc marzec 1948 r., z dnia 1 kwietnia 1948 r.

32 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/45 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc kwiecień 1948 r., z dnia 30 kwietnia 1948 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/45 Sprawozdanie za II kwartał 1948 r.

Motywując negatywną postawę księży przytoczono także poszczególne przypadki, a to nazywanie uczniów nie uczęszczających na religię – komunistami i rzucenie klątwy na wójta gminy Wilków za zaoranie ugoru będącego dobrami kościelnymi. Jako wypowiedź antypaństwową uznano słowa księdza z Ludwikowic, który podczas mszy w dniu 9 maja 1948 r., stwierdził „będziemy budować Polskę o innym obliczu”³³. W powiecie głogowskim zarzucano, że księża niewłaściwie tłumaczą list papieski, twierdząc „jakoby papież nie kwestionował naszych granic zachodnich” lub próbowali „przyczyn tego stanu szukać w braku konkordatu Polski z Watykanem”³⁴.

W czerwcu 1948 r., miały miejsce wizyty administratora apostolskiego księdza dra Karola Milika w miejscowościach dolnośląskich. W większości z nich był uroczystie przyjmowany. Jego przyjęcie przez mieszkańców Wałbrzycha zostało określone jako obojętne, a on sam w wydanym liście pasterskim ubolewał nad postępowaniem miejscowych władz³⁵. W lipcu 1948 r., podczas pobytu w Oleśnicy nie był witany przez przedstawiciela rządu z uwagi na fakt, że „czynnik rządowy oficjalnego udziału w powitaniu nie brał”³⁶.

W sprawozdaniu za lipiec 1948 r., pisano, że księża występują publicznie przeciwko milicji i ORMO. Do sytuacji takiej miało dojść w parafii w Karłowicach powiatu brzeskiego. Stwierdzenie proboszcza z Łomnicy, że „Wilno i Lwów znajdują się pod okupacją”, miało być natomiast dowodem, że kler występuje przeciwko istniejącym granicom Polski. Przytaczano przypadki występowania księży przeciwko osadnikom wojskowym, skutecznego wpływania na urzędnika stanu cywilnego, aby nie udzielał ślubów cywilnych czy wyrażania się z sympatią o Josipie Broz Tito. Księża często wyjeżdżali celem wygłaszania kazań do innych parafii³⁷. We wrześniu 1948 r., ponownie donoszono o wzmożonej aktywności kleru i jego

33 IPN Wr 145/229 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za maj 1948 r. Raport miesięczny KWMO we Wrocławiu (bez daty) za kwiecień 1948 r. Raport miesięczny KWMO we Wrocławiu (bez daty) za maj 1948 r.

34 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/47 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc październik 1948 r., z 5 listopada 1948 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/47 Sprawozdanie Starosty Powiatowego Głogowskiego za IV kwartał 1948 r.

35 IPN Wr 145/229 Raport miesięczny KWMO (bez daty) za czerwiec 1948 r.

36 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/61 Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc lipiec 1948 r., z dnia 29 lipca 1948 r.

37 IPN Wr 145/229 Raport miesięczny KWMO we Wrocławiu z dnia 9 sierpnia 1948 r.

negatywnym wpływie na proces uspołeczniania wsi. Jako jeden z przykładów przytoczono słowa księdza z Wąsosza z powiatu górowskiego, który mówił, że „bezbożnicy będą potępieni w Polsce przez Boga” oraz że „nad Polską wiszą czarne chmury niebezpieczeństwa ze strony tychże bezbożników”. Raportowano, że w powiecie brzeskim działalność kleru osłabła, na co miało wpływ osadzenie w więzieniu księdza Żółczyńskiego. W powiecie bystrzyckim ujawniono ulotki o treści antyradzieckiej. Sugerowano, że ich autorem jest kler i miejscowa młodzież katolicka³⁸. Stosunek duchowieństwa w powiecie kłodzkim do władz określano jako negatywny. Zwracano jednak uwagę, że niektórzy proboszczowie współpracowali z Komitetem Odbudowy Stolicy poprzez wygłaszanie okolicznościowych kazania³⁹. Z powiatu lwóweckiego donoszono o wrogim ustosunkowaniu kleru do ruchów lewicowych, a w szczególności partii politycznych oraz o jego dużym wpływie na miejscowe społeczeństwo. Księża w kazaniach nawoływali młodzież, aby nie brała udziału we współzawodnictwie pracy⁴⁰.

W listopadzie 1948 r., informowano o licznym uczestnictwie ludności wiejskiej w odbywających się w powiecie bystrzyckim nabożeństwach związanych ze śmiercią kardynała Hlonda⁴¹. W listopadzie 1948 r., infor-

38 IPN Wr 145/229 Sprawozdanie miesięczne KWMO we Wrocławiu za okres od dnia 1 sierpnia do dnia 1 września 1948 r.

39 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/53 Ogólne Sprawozdanie Starosty Powiatowego za III kwartał 1948 r., z dnia 1 października 1948 r.

40 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/58 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc sierpień 1948 r., z 1 września 1948 r. Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc listopad 1948 r., z dnia 4 grudnia 1948 r. Sprawozdanie za miesiąc kwiecień 1949 r., z 6 maja 1949 r. Starosta pisał: „Taktyka reakcyjnej roboty kleru rzym.-kat. omija bezpośrednie wrogie wystąpienia, a przybrała formę przenikania przez swoje grupy zfanatyzowane religianstwem lub też reakcją, która się związała z tut. klerem, jak kupcy, którzy charakterystycznie obwieszają swoje sklepy i zakłady elementami religijnymi, oraz częścią tut. inteligencji bogatszego chłopstwa. Z oficjalnych wystąpień są: w Mirsku, gdzie ksiądz katecheta specjalnie wyprowadza dzieci na dziedziniec szkolny, celem wspólnych modlitw – fama głosi, że jak zabronią modlitw w szkole, to będą się dzieci modliły tak jak obecnie – na dziedzińcu. Ksiądz Pyclik z Lubomierza wyraża się na oficjalnych zebraniach, że będzie mówił co chce i jak mu się podoba, a więzienia się nie obawia ponieważ dla niego ta historia jest znana i niestraszna... – na terenie naszym ogólnie wiadomo o jego wrogim ustosunkowaniu się do Rządu za co przebywał w więzieniu i został zwolniony jedynie z powodu swojej anormalności” – pisownia oryginalna.

41 IPN Wr 145/229 Raport miesięczny KWMO we Wrocławiu z dnia 10 listopada 1948 r.

owano o podjęciu przez księży „otwartej walki” podając za przykłady postępowanie dziekana Grodzianowskiego z powiatu bolesławieckiego, który miał przygotowywać księży do walki (choć nie przytaczano szczegółów) oraz informował ich o możliwości aresztowań. Miało ją również stanowić opuszczanie pracy przez pracowników fabryki zapalek w Bystrzycy w czasie trwania misji. Zwracano także uwagę na fakt kolportowania w gimnazjum w Karpaczu przez proboszcza Lisowskiego broszur „Bezbożny Komunista Wojujący” i „Światła Serafińskie”, które były „wybitnie antydemokratyczne i antyradzieckie”. W tym też czasie jednostka milicji z Milicza meldowała, „że kilku milicjantów jest pod wpływem kleru”⁴².

W raporcie za grudzień 1948 r., pisano, że działalność kleru wzmożła się w odpowiedzi na referat Aleksandra Zawadzkiego, wygłoszony na zjeździe zjednoczeniowym PPS i PPR. Z niepokojem patrzono na rozrost organizacji kościelnych i ich wpływ na mieszkańców wsi, a szczególnie na młodzież. Walkę uznawano za tym trudniejszą, że pod wpływem księży pozostawali funkcjonariusze milicji. Ich stopień uświadomienia politycznego uznawano za niski. Widziano to w złej pracy pionu polityczno-wychowawczego. Wypadki popierania księży przez milicjantów notowano w Miliczu, Wałbrzychu, Żarach – gdzie do rady kościelnej należeli niektórzy członkowie PZPR⁴³. W powiecie legnickim zgłaszano większą aktywność w działalności stowarzyszeń kościelnych (Sodalicji Mariańskiej, Koła Ministrantów i Caritas)⁴⁴.

W styczniu 1949 r., w starostwie kłodzkim doszło do spotkania z miejscowym dziekanem – księdzem Juszczykiem. Dotyczyło angażowania się księży w sprawy polityki państwa. Dziekan zobowiązał się do

42 IPN Wr 145/229 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu z dnia 9 grudnia 1948 r.

43 IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu z dnia 10 stycznia 1949 r. Pisząc o wpływie księdza z powiatu milickiego na milicjantów zawarto następującą uwagę: „Co gorsze wpływ księdza niejednokrotnie sięga funkcjonariuszy M.O. (Żona K-dta Posterunku haftuje dla księdza poduszkę – co za wyrafinowana perfidja)” (*sic*). Pisano nadto: „[...] Sekretarz K.P. Żary przysłała w imieniu Komendy „Bóg zapłać” księdzu za ofiarowany opłatek”. Aleksander Zawadzki: od 1923 r., w KPP, Współzałożyciel ZPP i Centralnego Biura Komunistów Polskich. Generał LWP. Członek Sekretariatu KC PPR, a następnie sekretarz KC PZPR (1944–1964). Wicepremier (1949 i 1950). Przewodniczący Rady Państwa PRL (1952–1964).

44 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/55 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc grudzień 1948 r.

napomnienia podległych mu księży⁴⁵. Kolejnym problemem eksponowanym w raportach było zbieranie podpisów w sprawie zwiększenia godzin religii w szkołach. Akcja ta wzmogła się w miesiącu lutym. Były one kierowane do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i kuratora szkolnego. Zbierano je w pierwszej połowie stycznia w starostwie głogowskim⁴⁶. O akcji tej zgłaszano także z powiatu koźuchowskiego⁴⁷ i lubińskiego⁴⁸. Piętnowano fakt, że w powiecie koźuchowskim na listy te wpisywali się również członkowie PZPR, a w jednej z gmin członek PZPR zbierał podpisy w tej sprawie. Jako organizację szkodliwą określano „Caritas Academica”, liczącą ponad 2000 studentów. Przytaczano nadto konkretne przykłady „prowokacji” ze strony księży. Jednym z nich miała być propozycja złożona przez księdza z Jeleniej Góry, poświęcenia miejscowego lokalu PZPR. Jako inny przedstawiano zorganizowanie w kościele koncertu w dacie zebrania członków PZPR (Głuszycy), agitację wśród chorych w szpitalach (Ząbkowice), obecność wśród pracowników zakładów pracy, czy szkół wyższych⁴⁹. W raporcie z lutego 1949 r., informowano o „szpiegowskiej działalności” księdza Sapoty w Bardzie. Stwierdzano, że rewizja ujawniła kompromitujące dokumenty przeznaczone dla kurii biskupiej⁵⁰. Zanotowano negatywne stanowisko duchowieństwa w związku z oświadczeniem wydanym w dniu 14 marca 1949 r., przez Ministra Administracji Publicznej Władysława Wolskiego w sprawie Kościoła. Informowano o wzmożeniu działalności stowarzyszeń religijnych w stosunku do młodzieży. Komentowano wypowiedź prasową księdza dziekana z Jeleniej Góry, który w pisemnym oświadczeniu skierowanym do redakcji „Słowa Polskiego” miał zgadzać się ze stanowiskiem rządu. Wypowiedź

45 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/53 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc styczeń 1949 r., z 5 stycznia 1949 r. Sprawozdanie za I kwartał 1949 r., z dnia 4 kwietnia 1949 r.

46 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/47 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc styczeń 1949 r., z dnia 31 stycznia 1949 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/47 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc luty 1949 r., z dnia 2 marca 1949 r.

47 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/54 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc styczeń 1949 r., z 31 stycznia 1949 r.

48 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/57 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc styczeń 1949 r.

49 IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny KWMO we Wrocławiu za styczeń 1949 r.

50 IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny KWMO z dnia 8 marca 1949 r., za miesiąc luty 1949 r.

ta miała doprowadzić do rozdzwienku pomiędzy miejscowymi duchowymi⁵¹. Z powiatu bystrzyckiego donoszono o milczeniu kleru w tej kwestii. Wyjątkiem był ksiądz z Bystrzycy Kłodzkiej, który w kazaniu mówił „o dziejowej walce władzy świeckiej z papieżem, z której papież zawsze wychodził zwycięsko” co odbierano jako aluzję do stosunku państwa do Kościoła, który „chce zdobyć władzę nad władzą świecką”⁵².

Oświadczenie rządu w sprawie stosunku państwa do Kościoła było popularyzowane przez aktywność PZPR na zebraniach organizowanych w zakładach pracy, gminach i gromadach. Z informacji wynikało, że w zebraniach tych brało udział łącznie około 130 tysięcy ludzi. Dochodziło do wypadków demonstracyjnego ich opuszczania. W konsekwencji powyższego w dwóch szkołach w Żarach ujawniono ulotki, w Szczawnie zniszczono oświadczenia rządu, w Głuszycy miała miejsce procesja w której brało udział 3000 wiernych. W jej trakcie w oknach siedziby PZPR wywieszono krzyże. W Środzie Śląskiej księża mieli nakazywać niszczenie literatury marksistowskiej. Sygnalizowano, że „fanatyzm” ogarnął niektórych członków PZPR. Księża z Namysłowa, Wołowa, Jeleniej Góry, Lubinia mieli natomiast wyrażać aprobatę dla opcji prezentowanej przez rząd⁵³.

Widziano problem w ciągłych kontaktach dostojników kościelnych ze społeczeństwem. Rozumiano, że ich celem było zatrzymanie w kościele wiernych. Wizyty księdza Milika miały bardzo uroczysty przebieg. Były organizowane przez komitety kościelne do których należeli często członkowie PZPR. Witano go banderą konną, budowano bramy triumfalne, dekorowano okna, organizowano procesje. Ludzie w czasie wizyt często zaprzestawali prac polowych. Z działalnością „reakcyjnej części” księży wiązano bojkotowanie spółdzielni, podatku gruntowego, pomocy sąsiedzkiej czy pozostawiania odłogów⁵⁴. W Bardzie w powiecie ząb-

51 IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny KWMO za miesiąc marzec 1949 r., z dnia 8 kwietnia 1949 r.

52 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/45 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc marzec 1949 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/45 Sprawozdanie sytuacyjne za I kwartał 1949 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/45 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc kwiecień 1949 r.

53 IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny KWMO za miesiąc kwiecień 1949 r., z dnia 7 maja 1949 r.

54 IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny KWMO za miesiąc maj 1949 r., z dnia 9 czerwca 1949 r.

kowickim, w dniu 1 maja 1949 r., księża przygotowali procesję uliczną. Planowano także odczytanie w kościołach parafialnych w Kamieńcu oraz Ząbkowicach Śląskich listu pasterskiego. Ksiądz dziekan Wiszniewski wskutek „energicznego działania” starosty odstąpił od tych planów. List pasterski odczytano w dniu 3 maja 1949 r. W powiecie kłodzkim na zorganizowanym spotkaniu sugerowano księżom, aby w czasie pochodów pierwszomajowych nie prowadzili nabożeństw⁵⁵. W Koźuchowie księża nie skorzystali z zaproszenia starosty⁵⁶. W dniu 3 maja 1949 r., świętowała ludność niektórych wsi. Księża zrezygnowali jednak z urzędzenia planowanych procesji⁵⁷.

W uroczystościach Bożego Ciała w Kłodzku brak było gości oficjalnych. Starosta delegował jedynie swego przedstawiciela na nabożeństwo⁵⁸. W Jeleniej Górze informowano o pociągnięciu do odpowiedzialności w trybie karno-administracyjnym sześciu osób za udekorowanie wystaw sklepowych chorągiewkami z barwami watykańskimi⁵⁹. W powiecie sycowskim kilkunastu kupców również wywiesiło flagi. Część z nich na polecenie władz usunęła je przed procesją. Pozostali, którzy nie chcieli usunąć flag, zostali ukarani grzywną⁶⁰. Jako formy oporu duchowieństwa przytaczano organizowanie procesji, nawoływanie do wiary, pokory i bojkotu organizacji partyjnych⁶¹.

„Nowe luki i niedomagania [...] w walce z wrogiem” ujawniły dekret Świętego Oficjum z 1 lipca 1949 r., zabraniający katolikom pod groźbą ekskomuniki przynależności i popierania partii komunistycznych i „cud lubelski”. Raportowano, że informacje o tych zdarzeniach były

55 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/53 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc kwiecień 1949 r., z 28 kwietnia 1949 r.

56 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/54 Ogólne sprawozdanie Starosty Powiatowego Koźuchowskiego za II kwartał 1949 r., z 29 czerwca 1949 r.

57 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/75 Sprawozdanie sytuacyjne z dnia 31 maja 1949 r.

58 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/53 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc czerwiec 1949 r., z dnia 30 czerwca 1949 r.

59 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/50 Sprawozdanie sytuacyjne z terenu miasta Jeleniej Góry za miesiąc czerwiec 1949 roku, z dnia 23 czerwca 1949 r.

60 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/64 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc czerwiec 1949 r.

61 IPN Wr 145/248 Raport Sytuacyjny KWMO za miesiąc czerwiec 1949 r., z dnia 9 lipca 1949 r.

propagowane przez zakonników, którzy będąc w dużej liczbie, docierali do ludności województwa. Mieszkańcy otrzymywali mnóstwo listów od rodzin zamieszkałych na terenie Lublina, udawali się tam osobiście. Negatywnie oceniano reakcję organizacji partyjnych w terenie. Zebrania nie przynosiły zamierzonych efektów. Uczestnicy opuszczali je i nie głosowali za rezolucją partyjną. Najgorzej sytuacja przedstawiała się w Żąbkowicach, Kątach, Żarach, Dzierżoniowie, Brzegu i Strzelinie. Notowano wypadki występowania PZPR przeciw religii co uznawano za zjawisko szkodliwe. Pisano o nasileniu pielgrzymek, odpustów, procesji. „Cud lubelski” wpłynął na funkcjonariuszy milicji. Wykorzystywali możliwość wyjazdów do Lublina w konwojach, a następnie „sami rozsiewali wieści „o cudzie”, widzianym przez nich na własne oczy”⁶². W powiecie głogowskim ludność miała pozostać obojętna, a księży zdarzenie to przemilczeć. Podobna sytuacja miała mieć miejsce w powiecie górowskim⁶³ i jeleniogórskim⁶⁴. W powiecie trzebnickim jeden z księży w wygłoszonym kazaniu miał stwierdzić, że „cud lubelski” „nie jest prawdą, a zorganizowany został przez podżegaczy wojennych”. Inni księży nie wypowiadali się w tej sprawie⁶⁵.

W sierpniu 1949 r., prowadzono na terenie województwa akcję partyjną, związaną z dekretem Świętego Oficjum oraz dekretem o wolności sumienia i wyznania. Akcję tą oceniano pozytywnie. Zebrania miały dużą frekwencję, przebiegały na ogół bez zakłóceń. Zwracano uwagę na bierną, a nawet wrogą postawę niektórych urzędników państwowych,

62 IPN Wr 145/248 Raport Sytuacyjny KWMO za miesiąc lipiec 1949 r. Pod nazwą „cud lubelski” określane jest zdarzenie które miało miejsce w dniu 3 lipca 1949 r. Wtedy to na obrazie Matki Bożej znajdującym się w lubelskiej katedrze, zauważono krwawą łzę. Wiadomość o tym zdarzeniu spowodowała masowy napływ do Lublina pielgrzymów z całej Polski. Władze uznały je za prowokację ze strony środowiska kościelnego, starały się ograniczyć napływ wiernych.

63 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/47 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc lipiec 1949 r., z dnia 8 sierpnia 1949 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/48 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc lipiec 1949 r., z dnia 1 sierpnia 1949 r.

64 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/51 Sprawozdanie sytuacyjne za III kwartał 1949 r., z dnia 29 września 1949 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/50 Ogólne sprawozdanie miasta Jelenia Góra za III kwartał 1949 r., z października 1949 r.

65 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/69 Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc lipiec 1949 r., z 1 sierpnia 1949 r.

wypowiedzi pochwalające postawę Watykanu, ale i na fakt, że „[...] do tej pory niewykorzeniona gorliwość antyreligijna niektórych tow. partyjnych, gotowych przy każdej sposobności do wypowiedzenia wojny kościołowi, obracały zebrania w nic”. Podkreślano liczne wypowiedzi ze strony „postępowej części kleru” polegające na przyjęciu prorządowego stanowiska i krytyki postawy Watykanu. Sytuacje takie miały mieć miejsce w Kłodzku, Kątach, Ząbkowicach, Wałbrzychu, Kamiennej Górze, Środzie Śląskiej, Oławie i Lubiniu. Zwracano uwagę na często kierowane przez społeczeństwo żądania ustanowienia stałych władz kościelnych na obszarze Ziem Odzyskanych⁶⁶. W powiecie bystrzyckim na czternastu księżych tylko trzech wypowiedziało się przeciwko polityce Watykanu. Pozostali wraz z dziekanem Łopacińskim stwierdzali, że będą wykonywać zarządzenia władz kościelnych. Pisano, że księża do czasu wejścia w życie dekretu o wolności sumienia i wyznania, potępiali spółdzielczość produkcyjną, współzawodnictwo pracy, brali w obronę „elementy bandycie” czym „jawnie występowali przeciwko ustrojowi demokratycznemu”. W okresie późniejszym nawet księża, którzy byli pozytywnie ustosunkowani do obecnej rzeczywistości, przestali wypowiadać się w sprawach politycznych⁶⁷. W Dzierżoniowie miejscowy starosta przeprowadził sierpniu 1949 r., rozmowy z czternastoma księżmi w sprawie dekretu o ochronie wolności sumienia i wyznania. Został on przez nich przyjęty z „utajoną rezerwą”. Starosta donosił, że tylko jeden z księżych był pozytywnie ustosunkowany⁶⁸. W powiecie jeleniogórskim stanowisko kleru odebrano jako obojętne⁶⁹. W powiecie kamiennogórskim stwierdzono pozytywne ustosunkowanie się księżych poza jednym proboszczem⁷⁰. W powiecie świdnickim postawę księżych w większości odebrano jako pozytywną⁷¹.

66 IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny KWMO za miesiąc sierpień 1949 r., z dnia 10 września 1949 r.

67 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/45 Sprawozdanie doraźne z dnia 31 sierpnia 1949 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/45 Sprawozdanie za miesiąc grudzień 1949 r.

68 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/46 Sprawozdanie sytuacyjne za III kwartał 1949 r.

69 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/51 Sprawozdanie sytuacyjne za III kwartał 1949 r., z dnia 29 września 1949 r.

70 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/52 Ogólne sprawozdanie Starosty Powiatowego Kamiennogórskiego za III kwartał 1949 r.

71 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/68 Sprawozdanie sytuacyjne za III kwartał 1949 r., z dnia 22 października 1949 r.

W powiecie ząbkowickim jeden z księży w artykule wydrukowanym na łamach „Gazety Robotniczej” miał potępiać stanowisko papieża i wypowiadać się bardzo pozytywnie na temat obecnej rzeczywistości. Inni księża nie ujawniali swego stanowiska⁷².

Księża negatywnie odnosili się także do dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 r., zmieniającego przepisy o stowarzyszeniach i nie rejestrowali organizacji kościelnych. Zgłaszali, że stowarzyszenia religijne zostały rozwiązane i nie prowadzą żadnej działalności⁷³. Informowano również, że w powiecie lubańskim niektórzy księża występowali na wiecach pokojowych, a ich wystąpienia odbierano jako lojalne. U części księży natomiast nadal obserwowano „wrogi stosunek do Polski Ludowej”. Pozostali nie ujawniali swoich poglądów⁷⁴. We wrześniu i październiku donoszono, że kler „konspiruje swą działalność”, księża unikają jawnych wystąpień, odbywają się wyłącznie misje i zbiórki pieniężne⁷⁵. Za wrogie wystąpienie uważano zorganizowanie przez księdza z Boguszowa w trakcie żniw, pielgrzymek konnych do sąsiedniego powiatu⁷⁶. Informowano, że wierni z dwóch wrocławskich parafii, w jednym wypadku podjęli decyzję o wysłaniu do Prymasa Polski, pisma dotyczącego uregulowania problemu administracji kościelnej, a w drugim wierni wystosowali w tej sprawie rezolucję⁷⁷. Było to odbiciem postaw konkretnych księży.

Sytuacja Kościoła wrocławskiego podobnie jak i czterech pozostałych administracji apostołskich zasadniczo nie różniła się od sytuacji Kościoła

72 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/75 Sprawozdanie sytuacyjne za sierpień 1949 r.

73 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/52 Ogólne sprawozdanie Starosty Powiatowego Kamiennogórskiego za IV kwartał 1949 r. AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/55 Sprawozdanie periodyczne za IV kwartał 1949 r., z dnia 8 stycznia 1950 r.

74 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/56 Ogólne sprawozdanie za II kwartał 1949 r.

75 IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny KWMO za miesiąc październik 1949 r. Raport sytuacyjny KWMO za miesiąc listopad 1949 r.

76 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/70 Sprawozdanie miesięczne z działalności referatu społeczno-politycznego za miesiąc wrzesień, z 29 września 1949 r.

77 AP Wrocław, Urząd Wojewódzki Wrocławski, nr VI/73 Sprawozdanie sytuacyjne z Oddziału Społeczno-Politycznego za miesiąc sierpień 1949 r., z dnia 1 września 1949 r. Sprawozdanie sytuacyjne z Oddziału Społeczno-Politycznego za miesiąc wrzesień 1949 r., z dnia 6 października 1949 r.

w pozostałej części kraju. Również tu dochodziło do inwigilacji i aresztowań księży. Przykładem mogą być osoby ks. Tomasza Sapety, Bernarda Pyclika, Władysława Lorka. Podstawowa różnica wiązała się ze złożoną sytuacją wynikającą z ustanowienia na tym terenie wyłącznie administracji apostolskiej. Wiązało się to z ciągłymi zarzutami kierowanymi przez rządzących do władz kościelnych i naciskami w celu zmiany tej sytuacji. Choć z punktu widzenia prawa kanonicznego kwestia ta nie mogła w tym czasie zostać rozwiązana, rządzący wykorzystując nastroje społeczeństwa oraz postawę części księży, podejmowali próby naruszenia autorytetu Kościoła. Działania komunistów mające na celu przejęcie kontroli nad Kościołem katolickim, poprzez powierzenie w nim władzy zależnym od nich księżom, dotknęły także administratorów apostolskich, w tym wielkiego patrioty, orędownika polskości ziem piastowskich – ks. dr Karola Milika, który w 1951 r., został pozbawiony przez władze piastowanego urzędu i aresztowany. Decyzja ta w konsekwencji godziła w wolność Kościoła i umacniała jego uzależnienie od ówczesnie rządzących Polską.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Państwowe we Wrocławiu
Instytut Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu

Literatura

- Dominiczak Henryk, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944–1990. W świetle dokumentów MSW*, Wydawnictwo Bellona 2000.
- Dudek Antoni, Gryz Ryszard, *Komuniści i Kościół w Polsce 1945–1989*, Wydawnictwo Znak.
- Kallas Marian, *Historia ustroju Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.
- Kallas Marian, Lityński Adam, *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, wyd. 1, Wydawnictwo Prawnicze PWN 2000.
- Markiewicz Stanisław, *Państwo i Kościół w Polsce. Krajowa Agencja Wydawnicza*, Warszawa 1984.

- Droga do stabilizacji polskiej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej*, pod red. Wojciecha Kucharzkiego, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2013.
- Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989*, pod red. Stanisława A. Bogaczewicza i Sylwii Krzyżanowskiej, Wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej, Wrocław 2004.
- Urząd Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku 1945–1956*, pod redakcją Roberta Klementowskiego i Krzysztofa Szwagrzyka, wyd. 1, Wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej, Wrocław 2012.
- Wójcik Stefan, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945–1961*, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995.
- Żaryn Jan, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce 1944–1989*, Wydawnictwo Neriton 2003.